

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Mariusz Finkielsztein

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2019 – tytuł doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Wydział Filozofii i socjologii, Uniwersytet Warszawski.

Praca doktorska w j. angielskim pt. „On the Social Significance of Boredom. The Phenomenon of Boredom in the University Milieu”

promotor: dr hab. Izabela Wagner – praca wyróżniona przez komisję doktorską i zgłoszona do nagrody ministra dla najlepszych rozpraw doktorskich

Recenzenci: prof. Michael E. Gardiner (Western University, Ontario, Kanada), prof. Wojciech Burszta (Uniwersytet SWPS)

2013 – tytuł magistra socjologii.

Wydział Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Warszawski.

Praca magisterska pt. „Nuda na zajęciach uniwersyteckich. Percepcja nudy wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego”

promotor: dr hab. Izabela Wagner

2011 – tytuł licencjata socjologii.

Wydział Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Warszawski.

Praca licencjacka pt. „Między sportem a rekreacją – tancerze tańca towarzyskiego kategorii Senior Sport i Hobby”

promotor: dr Izabela Wagner

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

2024 – obecnie – zatrudnienie na stanowisku adiunkta – Instytut Socjologii, Uniwersytet Gdański.

2019-2024 – zatrudnienie na stanowisku adiunkta – Instytut Socjologii im. Edmunda Wnuk-Lipińskiego, Collegium Civitas, Warszawa.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Moja działalność naukowa skupia się wokół zagadnień socjologii pracy, emocji, kultury, nauki i edukacji wyższej, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska nudy jako doświadczenia społecznego. Od początku swojej kariery naukowej konsekwentnie rozwijam oryginalny, interdyscyplinarny nurt badawczy, który łączy refleksję teoretyczną z analizą instytucji społecznych i praktyk kulturowych, a który w ostatnich latach, również dzięki moim działaniom (organizacja międzynarodowych konferencji naukowych, założenie International Society of Boredom Studies oraz Journal of Boredom Studies) doczekał się swojej nazwy i instytucjonalizacji w postaci boredom studies. W swojej pracy podejmuję próbę zrozumienia zjawiska nudy z różnorodnych punktów widzenia łącząc wysiłek teoretyczny z empirycznymi badaniami terenowymi w paradygmacie jakościowym. Przedstawione tu osiągnięcia mają na celu wypracowanie spójnego, ale i polifonicznego, socjologicznego podejścia do badania nudy i ukazanie szerokich implikacji społecznych tej, często marginalizowanej, emocji, która jak dotąd nie doczekała się całościowego, socjologicznego opracowania. Mój dorobek jest więc dodaniem socjologicznej perspektywy do studiów związanych z nudą, zdominowanych przez psychologów i filozofów, a także stanowi rozszerzający wkład do socjologii emocji (w ramach tej subdziedziny socjologii nie analizowano jeszcze nudy w sposób całościowy).

Poniższe omówienie podzielone jest na dwie części. Pierwsza z nich poświęcona jest monografii naukowej pt. *The Sociology of Boredom*, która w moim dorobku stanowi osiągnięcie, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy (pozycja 1.1. Wykazu). Druga część stanowi opis dorobku wypracowanego przeze mnie w dziedzinie ogólnie pojętej socjologii kultury oraz socjologii nauki i edukacji wyższej i zbiera moje osiągnięcia dotyczące tych obszarów.

4.1. The Sociology of Boredom (Wiley-Blackwell, 2025) – autorska monografia naukowa

Cele, założenia i wstępne definicje

Niedawna publikacja *Out of My Skull: The Psychology of Boredom* Jamesa Danckerta i Johna Eastwooda (2020), nie wspominając już o klasycznej *Philosophy of Boredom* Larsa Svendsena (2005), jeszcze bardziej uwidoczniła, że w dziedzinie studiów nad nudą wciąż brakuje poważnych socjologicznych głosów. Jest to tym bardziej palące w obliczu faktu, że nuda jest dobrze ugruntowanym przedmiotem badań innych dyscyplin (mierzoną liczbą artykułów publikowanych każdego roku). Postrzeganie nudy jako zjawiska ściśle indywidualnego wydaje się stanowić główną przyczynę niedostatku socjologicznych badań nad nudą i braku bardziej dogłębnej socjologicznej analizy nudy porównywalnej do badań Danckerta i Eastwooda w psychologii czy Svendsena w filozofii. Niniejsza książka ma na celu wypełnienie tej luki poprzez dostarczenie podsumowującej i teoretycznej refleksji na temat nudy jako zjawiska społecznego. Monografia *The Sociology of Boredom* ma na celu:

- (1) zebranie i przedstawienie możliwie wszystkich rozproszonych wątków społecznej/socjologicznej refleksji i badań nad nudą w jednym miejscu;
- (2) wykorzystując istniejące teorie socjologiczne, wprowadzenie nowych sposobów konceptualizacji, interpretacji i postrzegania nudy, tj. rozwinięcie dalszej socjologicznej analizy nudy jako społecznie konstruowanej emocji; oraz
- (3) zaproponowanie nowej teorii nudy, która podkreśla społeczne i interakcyjne aspekty tego zjawiska, którą nazwałem teorią relacji i oczekiwań (*relational-expectational theory of boredom*).

Książka stanowi podsumowanie wcześniejszych badań i opracowań teoretycznych oraz reinterpretację nudy w świetle perspektywy socjologicznej. Opiera się na moich refleksjach zgromadzonych przez ponad 10 lat badań i teoretyzowania na temat nudy i wykorzystuje wiele moich wcześniejszych pomysłów rozproszonych w różnych miejscach (artykuły, rozdziały, rozprawy), ale stanowi całkowicie nowy projekt, ponieważ wszystkie poprzednie prace, które zostały włączone do tej książki, zostały ponownie przemyślane i ułożone w celu stworzenia nowej serii wzajemnie powiązanych esejów teoretycznych. Każdy rozdział analizuje nudę w różnych sferach lub na różnych poziomach życia społecznego, tworząc razem szeroki horyzontalny obraz nudy w nowoczesności i późnej nowoczesności, ukazujący mechanizmy społecznego wytwarzania nudy. W niektórych momentach wykorzystuję perspektywę antropologii społecznej, która dostarcza wielu cennych materiałów na temat społecznego wymiaru nudy, oraz filozofii, która oferuje ramy teoretyczne do dyskusji nad różnymi zagadnieniami socjologicznymi. Książka przedstawi nudę z różnych socjologicznych punktów widzenia: socjologii pracy, socjologii zmiany społecznej i teorii mobilizacji społecznej,

socjologii religii, teorii struktury społecznej, teorii interakcjonistycznej, socjologii historycznej, socjologii emocji i antropologii społecznej.

Głównym celem książki jest przedstawienie nudy jako zjawiska społecznie konstruowanego i wykazanie, że nuda może być postrzegana podobnie jak samobójstwo, które było postrzegane jako mające ściśle indywidualny/psychologiczny charakter, a które zostało przeanalizowane i pokazane przez Durkheima jako zjawisko o ściśle społecznej etiologii. Ludzie wytwarzają nudę w swoich relacjach ze środowiskiem społecznym (na różnych poziomach, od bezpośrednich interakcji z ludźmi po relacje z instytucjami, normami społecznymi itp.). Nuda jest również zależna kulturowo i historycznie – nie jest jedynie stanem psychologicznym, ani nie jest jednolita niezależnie od kultury; jest to społecznie konstruowana emocja wtórna, która może być odczuwana, postrzegana i/lub okazywana inaczej w różnych kulturach i/lub klasach społecznych.

W trakcie różnych dyskusji na temat nudy w Internecie lub wśród znajomych jako badacz nudy zauważyłem, że potoczne rozumienie nudy diametralnie różni się od jej rozumienia wśród badaczy zjawiska. Ludzie dzielą się na tych, którzy utożsamiają nudę z beczynnością i tych, dla których jest ona synonimem odpoczynku i relaksu. Pierwsza grupa zapytana o nudę odpowiada: „Nigdy się nie nudzę. Nie wiem, jak to jest się nudzić. Nie rozumiem ludzi, którzy się nudzą”, ponieważ, jak rzekomo wszyscy wiemy: »inteligentna osoba nigdy się nie nudzi«. Negatywny stosunek do nudy i poczucie wyższości są wyraźnie widoczne w tych wypowiedziach (tzn. efekt wyższości nudy), a nuda utożsamiana jest z lenistwem i marnowaniem czasu. Przedstawiciele drugiej grupy mówią o nudzie w tonie nostalgicznym i rozmarzonym, na ogół w kontekście braku czasu na nią. Tacy ludzie na ogół „marzą o nudzie”, podczas gdy inni „bezwstydnie” deklarują: „Nudziłem się przez spory kawałek ostatniego weekendu i było cudownie”. Tutaj nuda jest utożsamiana z relaksem i oceniana pozytywnie. Takie osoby często popierają modny ostatnio slogan, że „nuda jest kreatywna”. W tym sensie nuda stała się również częścią kampanii na rzecz powolnego życia – „zwolnij, znajdź czas na nudę w swoim życiu”. Ogólnie rzecz biorąc, w obecnym społeczeństwie osiągnąć nudę jest postrzegane albo jako godna pogardy beczynność, albo pożądany, ale niełatwy do osiągnięcia odpoczynek. W skrajnych przypadkach może być nawet postrzegane jako łagodna forma oporu wobec kulturowego imperatywu bycia w ciągłym pośpiechu i zawsze skrupulatnie zajęтым.

Jednak na podstawie moich obszernych badań teoretycznych nad kwestią konceptualizacji nudy, które zajęły prawie połowę mojej poprzedniej książki, *Boredom and Academic Work* (pozycja 1.2. w Wykazie), można stwierdzić, że nuda zdecydowanie nie jest synonimem odpoczynku ani beczynności. Nuda, zgodnie z prawie wszystkimi jej definicjami,

jest emocją negatywną, a raczej negatywnie postrzeganą. Jej możliwe skutki mogą być pozytywne (kreatywność) lub negatywne (agresja), może pełnić określone funkcje (zgodnie z funkcjonalną teorią nudy), ale jako doświadczenie afektywne nuda jest nieprzyjemna i taka powinna być, ponieważ jest ważnym sygnałem, że coś należy zmienić, że sytuacja, w której się znajdujemy, jest dla nas nieciekawa, niestymulująca i/lub pozbawiona znaczenia. Nuda nie jest zatem tym samym, co relaks, którego istotą jest to, że jest oceniany jako coś pożądanego. Z drugiej strony, jeśli chodzi o beczynność, wczesne teorie psychologiczne wprawdzie wiązały nudę z brakiem stymulacji (lub nawet deprawacją sensoryczną), a także z brakiem aktywności, ale nuda nie jest beczynnością, ponieważ jej przeciwieństwem, a także lekarstwem, byłaby praca, a jak pokazują liczne badania, nuda w pracy jest endemiczna. Beczynność byłaby zatem tylko jedną z możliwych przyczyn nudy lub okoliczności towarzyszących jej doświadczaniu.

W książce korzystam z konceptualizacji nudy wypracowanej przeze mnie w książce *Boredom and Academic Work* (pozycja 1.2. w Wykazie) i za podstawowe współrzędne doświadczenia nudy uznałem poczucie bezsensowności, brak zaangażowania, brak sprawczości i zawiedzione oczekiwania (*failure of expectations*). Wielu badaczy i naukowców zajmujących się nudą twierdzi, że deficyt znaczenia jest podstawową cechą uczucia nudy – jak twierdził Viktor Frankl, ludzie nieustannie „poszukują sensu” i są „uzależnieni od sensu” – nudę można opisać jako uczucie dyskomfortu, które sygnalizuje, że nasza potrzeba sensu nie jest zaspokajana. Nuda stanowi zatem pewien rodzaj frustracji, irytujący niepokój po zderzeniu pragnienia z nieugiętą rzeczywistością – frustrację sensu, tj. emocjonalną reakcję na niespełnioną potrzebę sensu lub nieudaną konstrukcję znaczenia (dyskusja nad i konstrukcja oryginalnej definicji nudy została również opisana przeze mnie szerzej w artykule *The Essence of Boredom*, pozycja 4.2. w Wykazie).

Struktura i treść szczegółowa monografii.

Pierwszy rozdział, *Boredom and Modernity*, przedstawia dwa podejścia do historyczności nudy: esencjalizm (nuda jest zjawiskiem ponadczasowym) i konstruktywizm (nuda jest społeczną konstrukcją nowoczesności). Proponuję podział na miękki esencjalizm, twardy esencjalizm i konstruktywizm, w którym twardy esencjalizm twierdzi, że nuda jest ponadczasowa i stanowi część ludzkiej biologii i ewolucyjnego dziedzictwa, podczas gdy miękki esencjalizm postrzega ją jako nieodłączną cechę ludzi jako istot społecznych. Miękki esencjalizm to perspektywa spotykana w filozofii i literaturoznawstwie, które twierdzą, że nuda pod różnymi etykietami zawsze istniała w ludzkiej kulturze i doświadczeniu. Rozdział 1 omawia również perspektywę antropologiczną, która opowiada się za tym, że początki nudy są

związane z przejściem na osiadły i rolniczy tryb życia (rewolucja neolityczna), a nuda była reakcją na nienaturalne, z ewolucyjnego punktu widzenia, okoliczności ludzkiego życia. Twierdzą tutaj, że nuda nie jest ponadczasowa, ale ma swoją historię, jednak historia ta jest znacznie dłuższa niż słowo „nuda” i rozpoczęła się wraz z porzuceniem łowiecko-zbierackiego stylu życia.

Druga część rozdziału poświęcona jest przedstawieniu stanowiska konstruktywistycznego, zgodnie z którym nuda jest zjawiskiem unikalnie nowoczesnym, niemającym wcześniejszych precedensów (twardy konstruktywizm) lub że nuda została zdemokratyzowana w nowoczesności, istniejąc wcześniej jedynie marginalnie i w trywialnej formie. Nuda w tym ujęciu stanowi definiującą cechę nowoczesności i jest społecznie konstruowanym zjawiskiem związanym z zestawem zmian i okoliczności społecznych, w tym z „odczarowaniem” świata (sekularyzacja i de-rytualizacja), racjonalizacją (industrializacja i biurokratyzacja), indywidualizacją (atrofia wspólnoty) i anomią. Nuda jest wynikiem odmagicznienia ludzkiego doświadczenia i wyparcia tego, co znaczące, przez zwykłą funkcję. Nuda stanowi jedną z irracjonalności racjonalności i efekt uboczny przejścia między racjonalnością merytoryczną (przednowoczesność) a racjonalnością formalną (nowoczesność). Tak przedstawiona perspektywa została ukazana na przykładach nudy przemysłowej, nudy szkolnej, nudy czasu wolnego i nudy romantycznej. Rozdział kończy się omówieniem Durkheimowskiego pojęcia anomii i propozycją podziału nudy równoległe do Durkheimowskiej typologii samobójstw (nuda egoistyczna, fatalistyczna i anomiczna). Nuda jest traktowana jako wynik anomii, która jest trwałym aspektem życia w czasach współczesnych, ponieważ centralnym elementem sytuacji anomicznych jest znużenie niekończącymi się aspiracjami, których rzeczywistość nigdy nie może zaspokoić, co ostatecznie powoduje frustrację sensu i głębokie odczucie nudy.

Drugi rozdział, *Late Modern Boredom*, omawia dwie późnonowoczesne modalności nudy: „zajętą” nudę (*busy boredom*) i nudę konsumencką. Pierwsza z nich opisuje wewnętrzną nudę odczuwaną pomimo intensywnego stylu życia wszechobecnego we współczesnym społeczeństwie osiągnięć. Przyspieszenie życia społecznego pozostawia niewiele miejsca na stanie w miejscu, a ludzie zajmują swój czas pracą w nadgodzinach i obfitością społecznych placebo – fałszywych lekarstw na nudę (jednym z nich jest korzystanie ze smart urządzeń). W rozdziale reinterpretuję pojęcie tzw. *Smart boredom*, nadając mu znaczenie przeciwne do popularnego – smart urządzenia, jak twierdzą, nie leczą naszej nudy, a jedynie odsuwają na chwilę nasze drobne codzienne nudy, przyczyniając się do pojawienia się głębszego nastroju chronicznej nudy, która stopniowo zakorzenia się w nas z powodu nagromadzenia

nierozwiązanych nud sytuacyjnych. Sekcja ta zawiera również zwięzłą prezentację teorii nudy w społeczeństwie informacyjnym autorstwa Orina Klappa.

Druga część rozdziału, w przeciwieństwie do oficjalnego dyskursu nudy w kapitalizmie konsumpcyjnym, stawia tezę, że nuda, która rzekomo jest czarnym charakterem i głównym antagonistą kapitalizmu konsumpcyjnego, jest w rzeczywistości jego główną siłą napędową i najpotężniejszym sprzymierzeńcem, skrupulatnie wykorzystywanym na korzyść systemu (ta część rozdziału oparta jest na artykule 4.6. w Wykazie). Poprzez sekwencję zmian społecznych i kulturowych oraz wykorzystywanie naturalnych predyspozycji ludzi, system kapitalistyczny przeddefiniował relację między istotami ludzkimi a ich środowiskiem zewnętrznym i wyprodukował nowy typ człowieka, homo consumens, który jest socjalizowany do bycia pasywnym, napędzanym pragnieniami i marzeniami oraz uzależnionym od nowości, ciągłych zmian oraz nieustannego strumienia bodźców i przyjemności. Nuda umożliwia sprawne funkcjonowanie systemu. Znudzeni konsumenci kupują więcej i kierują się pragnieniami, które obiecują złagodzić to uczucie. Kapitalizm konsumpcyjny poświęca się walce z samą nudą, którą aktywnie produkuje, wzmacnia lub do której zachęca poprzez socjalizację konsumentów w kierunku nudy. Cały przemysł rozrywkowy/kulturowy, przemysł zapobiegający nudzie, jest w rzeczywistości przemysłem nudy, którego instytucje są zajęte łagodzeniem (naturalnej, sytuacyjnej) nudy konsumenta, ale jednocześnie spychają ten lekki rodzaj nudy do sfery podprogowej, gdzie ma czas na nagromadzenie się i niezauważone zakorzenienie, stając się podprogowym nastrojem kapitalizmu konsumenckiego.

Trzeci rozdział, *Boredom and Social Inequalities*, opowiada się za poglądem, w przeciwieństwie do powszechnego poglądu psychologicznego, że nuda jest zjawiskiem grupowym, tj. jest kwestią wspólnej pozycji społecznej. Chociaż przedstawiciele wszystkich warstw społecznych są podatni na nudę, ich rozumienie i postrzeganie jej może być specyficzne dla danej klasy, tj. przejawy nudy wśród różnych klas społecznych nie są identyczne pod względem częstotliwości, przyczyn, form/charakteru, sposobu, w jaki są odczuwane/doświadczane, a strategie stosowane w celu zapobiegania lub radzenia sobie z nudą mogą się znacząco różnić. Rozdział ten, w przeciwieństwie do wcześniejszej tradycji kojarzącej nudę głównie z klasą wyższą, omawia nudę różnych zmarginalizowanych grup – bezrobotnych i bezdomnych, uchodźców i kobiet. Istnieje bezpośredni związek między zajmowaniem marginalnej pozycji w społeczeństwie a doświadczaniem nudy związanej z ograniczeniami systemowymi (hamowanie działań), brakiem sprawczości (brak kontroli i wolności wyboru) oraz poczuciem bezsilności. Nudę takich grup pogłębia również dotkliwie niespełnienie oczekiwań, gdyż marginalna pozycja to także kwestia niespełnionych aspiracji do włączenia do

głównego nurtu. Marginalizowane doświadczenie anomicznej nudy charakteryzuje się brakiem przynależności, brakiem stabilnej tożsamości społecznej, poczuciem przemieszczenia i nieokreśloności.

Druga część rozdziału omawia kwestię marginalizacji na poziomie globalnym i, wykorzystując teorię systemu światowego Immanuela Wallersteina, opowiada się za stanowiskiem, że nuda może być wynikiem relacji między centrum a peryferiami w kapitalistycznym systemie światowym. Ten rodzaj nudy, który nazywam nudą peryferyjną, jest spowodowany niespełnionymi aspiracjami peryferii do dzielenia bogactwa i stylu życia centrum. Tu i teraz codziennego życia zmarginalizowanych staje się całkowicie nieciekawe w porównaniu z tym, co mogą sobie wyobrazić jako alternatywę ze względu na ekspozycję na zachodnie wzorce kulturowe za pośrednictwem mediów i Internetu. W związku z tym nuda jest kwestią kolonialnych spotkań. Twierdzę, że nuda jest jeszcze jedną chorobą cywilizacyjną, która została zglobalizowana. Kolonializm pozbawił rdzennych mieszkańców ich tradycyjnego dobrobytu, niszcząc ekonomiczne i społeczne podstawy ich życia kulturowego i pozostawiając ich biednymi, zależnymi, marginalnymi, pogrążonymi w anomii i z oczekiwaniami wcześniej nieznanymi w ich kulturach. Rozdział opisuje pojęcie peryferyjnej nudy na przykładzie Nigru, Egiptu, Etiopii i Gruzji oraz rdzennej nudy wśród australijskich Aborygenów i rdzennych Amerykanów w USA.

Czwarty rozdział, *Workplace Boredom*, dotyczy zawodowego aspektu nudy. Zaczyna się od stwierdzenia, że sama koncepcja pracy jest nieco nudna. Zajęty sposób myślenia i przymus pracy są chorobami cywilizacyjnymi, a obecna kapitalistyczna etyka pracy nie jest czymś naturalnym. Dane antropologiczne wskazywałyby, iż naturalnym jest zaś to, co obecnie nazywamy „lenistwem”. Idea pracy jest wyuczona w procesie długiej socjalizacji i treningu. Nasze obecne podejście do pracy jest związane z (a) rolnictwem, które przyzwyczało ludzi do niedostatku i ciężkiej pracy, na której opierało się życie wszystkich rolników, oraz (b) nowoczesnym kapitalizmem, który rozpowszechnił ideę pracy dla zysku pieniężnego jako celu samego w sobie. Kruczata mająca na celu uczynienie pracy kwestią moralną i jej nobilitację, wraz z moralnym potępieniem lenistwa, została wprowadzona w celu wyeliminowania naturalnych mechanizmów oszczędzania energii, które zapobiegają przepracowaniu ludzi (lub uniemożliwiają ich wykorzystanie w tym celu). Nowoczesna etyka pracy została również wprowadzona jako nowy sposób wykorzystywania ludzi dla korzyści nielicznych. Jednym słowem, opowiadam się za stanowiskiem, że koncepcja i praktyka pracy we współczesnym reżimie kapitalistycznym jest nudna – przede wszystkim ze względu na jej przymusowy charakter. Praca, w rozumieniu etyki protestanckiej, nie jest naturalna dla istot ludzkich.

Nudna jest nie tylko koncepcja pracy, ale także sama praca. Druga część rozdziału poświęcona jest różnym możliwym przyczynom nudy w miejscu pracy, która jest stosowana jako bliski synonim braku zaangażowania w pracę (*work disengagement*). W rozdziale przeanalizowano zarówno bezpośrednie, jak i systemowe czynniki przyczyniające się do nudy związanej z pracą. Czynniki bezpośrednie obejmują cechy osobiste, cechy zadania, związek między cechami osobistymi a cechami pracy (dopasowanie osoby do pracy) oraz środowisko pracy. Czynniki systemowe obejmują biurokratyzację w formie menedżeryzmu, sekularyzację pracy (brak powołania), niepewne/prekaryjne zatrudnienie (brak przynależności), zbędną pracę (tzw. Bullshit jobs opisane przez Davida Graebera) i utowarowienie uczuć (praca emocjonalna opisana przez Arlie Hochschild). W rozdziale proponuję również typologię podejść do nudy opartą na typologii podejścia do pracy i pokazuję, że idea pracy jako powołania została obecnie w dużej mierze wyparta przez ideę pracy jako „job”, a praca jako kariera przez pracę jako przygodę (ostatnia kategoria jest moją propozycją uzupełnienia typologii na podstawie koncepcji Zygmunta Bauman). Twierdzę również, że ta zmiana jest odpowiedzialna za intensyfikację nudy związanej z pracą. Uczucie to może być również związane z tożsamością zawodową i jej zaburzeniem lub kryzysem. Nuda jest bardziej prawdopodobna w tych działaniach, które są postrzegane jako dalsze od głównej tożsamości jednostki, dla których potrzeba więcej pracy nad tożsamością, aby nadać im sens. Nuda może stanowić emocjonalną reakcję na zaburzenia tożsamości, które występują, gdy oferowane role nie są postrzegane jako kluczowe dla tożsamości i nie spełniają oczekiwań dotyczących wyobrażonej roli/powołania (walka między „ja idealnym” a „ja narzuconym”). W ostatniej części rozdziału krótko omówiono konsekwencje nudy, takie jak pusta praca (wykonywanie w pracy czynności niezwiązanych z pracą, *empty labor* – koncepcja Rolanda Paulsena), *boreout* (syndrom wynudzenia zawodowego, omawiana przez Philippa Rothlina i Petera Werdera), wypalenie zawodowe oraz nieproduktywne zachowania w pracy (w tym różne strategie radzenia sobie z nudą w miejscu pracy).

Piąty rozdział, *Religious Boredom*, analizuje powiązania między nudą a religią. Rozdział ten przedstawia nudę jako kwestię ściśle moralną, jako że wiele konsekwencji nudy jest przedstawianych jako grzech i jest pozytywnie skorelowana z licznymi naruszeniami kodeksów moralnych i prawnych. Nuda została również przedstawiona jako fundament wszystkich religii, a religia jako ostateczne lekarstwo na nią, ponieważ jest ona powszechnie postrzegana jako instytucja społeczna wytwarzająca sens. W tym ujęciu nuda stanowi rodzaj a-religijnej emocji, która zaprzecza wszystkim religijnym reżimom emocjonalnym. W rozdziale tym twierdzę, że pierwszym krokiem w kierunku pojawienia się religijnej nudy było wyparcie

magii przez religię i instytucjonalizacja religii. Kolejnym była sekularyzacja (zwłaszcza sekularyzacja świadomości – koncepcja Petera Bergera). Religijna nuda wywodzi się z kontaktu religii z cywilizacją świecką i z dominacji tego, co świeckie nad tym, co święte w życiu społecznym. Nuda, spowodowana niespełnieniem oczekiwań i brakiem poczucia sensu, była odpowiedzialna za herezje, tworzenie nowych religii i wyznań – jednym słowem, za zmianę religijną. Druga część rozdziału poświęcona jest dwóm głównym modalnościom religijnej nudy, nudy związanej ze sferą religii i duchowości: acedii i kościelnej nudzie. Acedia to rodzaj głębokiej nudy religijnej konceptualizowanej w chrześcijaństwie późnego antyku jako brak troski, obojętność i oderwanie od sacrum. W rozdziale analizuję wzajemne powiązania między acedią a nudą, pokazując, że oba pojęcia mają wiele wspólnego biorąc pod uwagę, np. ich zbliżoną fenomenologię. Starożytne opisy acedii mnichów pokazują, że osoby cierpiące na acedię nieustannie czekają na stymulację, zmiany i wydarzenia, nie są zaangażowane w to, co robią, nie mogą skupić uwagi na żadnym konkretnym zadaniu, często zmieniają aktywność, są apatyczne i senne, ale jednocześnie niespokojne. Druga modalność, nuda kościelna, stanowi rodzaj sytuacyjnej lub chronicznej nudy religijnej związanej przede wszystkim z różnymi aspektami rytuałów i praktyk religijnych uosabianych przez uczęszczanie do kościoła (miejsca zgromadzeń).

Szósty rozdział, *Boredom and Social Change*, interpretuje nudę jako jeden z podstawowych czynników zmiany społecznej. Nudę przypisuje się powstaniu i upadkowi cywilizacji, herezjom, ruchom reformacyjnym, powstaniu nacjonalizmów i radykalnych ruchów politycznych, a także wszelkiego rodzaju rewolucjom i wojnom. Nuda może prowadzić do mobilizacji społecznej, odgrywając znaczącą rolę zarówno w powstawaniu, jak i upadku ruchów społecznych, politycznych lub militarnych. Zwykle obietnica wyrwania się ze „śmiertelnej nudy” przyziemnego życia społecznego poprzez poczucie wspólnoty i celu oraz perspektywy aktywizmu i zmiany – czasami jakiegokolwiek zmiany – służy jako potężne narzędzie rekrutacji. Znudzenie polityką może być częściowo odpowiedzialne za rosnącą popularność i poparcie społeczne dla skrajnych partii i postaci politycznych oraz stanowić zagrożenie dla demokracji. Uważa się również, że znudzenie jest istotnym czynnikiem motywującym do wszelkiego rodzaju brutalnych i destrukcyjnych zachowań, takich jak masakry, pogromy, terroryzm, tortury, wojny, zamieszki i rewolucje. W rozdziale analizuję bliżej przypadek wojen, terroryzmu i rewolucji społecznych. Nuda jest czynnikiem, który prowadzi do wojny, ponieważ wojna obiecuje skutecznie złagodzić nudę. Stwierdzono również, że nuda jest „najpotężniejszym narzędziem rekrutacji” dla organizacji terrorystycznych. W rozdziale tym przedstawiam również tezę, że nuda jest istotnym czynnikiem przyczyniającym

się do sytuacji rewolucyjnej, a tym samym do rzeczywistych rewolucji. W słabym sensie nagromadzona nuda jest nastrojem tła, który umożliwia wystąpienie sytuacji rewolucyjnej; w silnym sensie nagromadzona nuda jest bezpośrednią emocjonalną przyczyną wybuchu. Proponuję również schemat wyjaśniający, w jaki sposób nuda może być zaangażowana w etiologię rewolucji w oparciu o teorię względnej deprywacji Gurra (rozbieżność między oczekiwaniami a rzeczywistością).

Rozdział siódmy, *Boredom and Utopia*, analizuje różne powiązania między nudą a projektami utopijnymi (zarówno eutopijnymi i dystopijnymi, w równej mierze literackimi i realnie implementowanymi; rozdział zawiera w sobie fragmenty pozycji 2.2. z Wykazu). Nuda jest wskazywana jako główne źródło utopijnego impulsu i jedno z uczuć, które prześladują mieszkańców utopii. Rozdział bada różne powody, dla których utopie różnego rodzaju mogą być nudne, takie jak brak zmian społecznych, konserwatyzm społeczny, zamożność lub nadmierna kontrola oraz brak sprawczości. W utopii nie ma niczego, do czego można by dążyć, a wszelkie emocje i sprzeciw są hamowane i tłumione. Nuda jest zakazana w utopii, ponieważ stanowi oznakę niewdzięczności oraz niezadowolenia. Bierne zadowolenie jest najczęściej zalecanym stanem dla mieszkańców utopii. Nuda może mieć również efekt alienujący i być szkodliwa dla społeczności — i dlatego jest zazwyczaj końcem utopii. Druga część rozdziału poświęcona jest najczęściej zalecanym przez zwolenników utopii technikom zapobiegania nudzie (praca, wypoczynek, wspólnota). Ostatnia część rozdziału skupia się na nudzie utopii „rzeczywistych”, „osiągniętych” — kibucu i komunizmu państwowego.

Rozdział ósmy, *Interactional Boredom*, przedstawia nudę z mikrosocjologicznej perspektywy, konceptualizując ją jako emocję społeczną, która jest wytwarzana i odtwarzana w ramach i poprzez interakcje między ludźmi. Nuda jest tutaj interpretowana jako wycofanie się z aktywnego i autentycznego uczestnictwa w interakcji z innymi ludźmi lub przedmiotami, rodzaj odłączenia i nieuwagi. Nuda jest również postrzegana jako dystans do roli występujący, gdy ktoś czuje się wyalienowany i niezadowolony z ról, które są dla niego dostępne w sytuacjach społecznych. Wykazano również, że nuda jest wynikiem dynamiki interakcyjnej w formie nudy wyprzedzającej (*anticipatory boredom*, koncepcja po raz pierwszy opisana przeze mnie w pozycji 4.10. w Wykazie), gdzie nuda jest przewidywana na podstawie poprzednich doświadczeń aktora i staje się częścią definicji sytuacji. Nuda jest również wskazywana jako w znacznym stopniu kwestia socjalizacji — ludzie nudzą się tym, co nauczono ich uważać za nudne, lub tym, co wydaje się nudne, biorąc pod uwagę ich światopogląd i zinternalizowane postrzeganie świata i ludzi. Rozdział przedstawia typologię nudziarzy i cechy, które ich

charakteryzują. W tym kontekście nudę konceptualizuje się jako kwestię interpretacji i etykietowania, a także jako przeszkodę w komunikacji (nudę konwersacyjną).

Druga część rozdziału porusza temat relacji władzy i broni tezy, iż nuda może być szczególnie charakterystyczna dla interakcji cechujących się nierównowagą władzy (ta część rozdziału oparta jest o publikacje 4.4. i 4.8. w Wykazie). Ci, którzy mają większą władzę, zajmują wyższą pozycję społeczną/interakcyjną, mogą łatwiej zapobiegać, unikać lub radzić sobie z nudnymi interakcjami społecznymi; oni (np. pracodawcy) mają również władzę, aby narzucić nudę innym. W tym kontekście nuda może być narzędziem kontroli społecznej, ponieważ nuda narzucana podwładnym może być metodą utrzymywania ich w takiej pozycji poprzez ograniczanie ich poczucia sprawczości i wymuszanie bierności. Ten typ nudy, który nazywam nudą strategiczną, jest stosowany jako strategia kontrrewolucyjna i dyscyplinarna. Nuda strategiczna może być również związana z celową pozą nudy w celu zakomunikowania czegoś innym ludziom. Może to być potulna poza rezygnacji, ale także demonstracja niezgody, oporu, dystansu, a nawet wyższości (np. widoczna nuda klas próżniaczych). Ostatnim tematem analizowanym w rozdziale jest nuda relacyjna — nuda związana z relacjami romantycznymi. Nuda zabija romans, a miłość jest jego ostatecznym przeciwieństwem. Nuda w długoterminowym związku jest częstym zagrożeniem, ponieważ jej dynamika obejmuje konflikt między potrzebą bezpieczeństwa a potrzebą ekscytacji, który nie jest łatwy do rozwiązania raz na zawsze. To, co może również powodować nudę w związku, to oczekiwania ukształtowane przez popkulturowe wizje związków jako obejmujących nieustanne podniecenie, zabawę i namiętność.

Wnioski z książki przedstawiają relacyjno-oczekiwaniową teorię nudy (*relational-expectational theory of boredom*), która łączy główne punkty książki i pokazuje, że moje stanowisko teoretyczne jest propozycją socjologicznego wkładu w badania nad nudą. Teorię można podsumować w siedmiu założeniach, dla których ilustracją, jak i materiałem źródłowym, była treść książki:

(1) Nuda jest społecznie konstruowaną emocją – nuda jest zjawiskiem społecznym, a nie ściśle lub wyłącznie indywidualnym zjawiskiem psychologicznym. Nuda jest społecznie konstruowaną emocją wtórną (*secondary emotion*), emocją ściśle społeczną, powodowaną, łagodzoną i pozostającą pod wpływem wielu czynników społecznych, takich jak struktura społeczna, socjalizacja, systemy kulturowe i ekonomiczne (od poziomu makro do mikro), społecznie wytworzony sposób myślenia (zbiór oczekiwań) i światopoglądy itp.;

(2) Nuda jest stanem relacyjnym – Ludzie wytwarzają nudę w swoich relacjach ze środowiskiem społecznym. Na przykład na poziomie mikrospołecznym nuda jest wytwarzana i odtwarzana w trakcie interakcji i aktów komunikacji z innymi;

(3) Nuda jest spowodowana niespełnieniem oczekiwań (*failure of expectations*) – Nuda pojawia się, gdy dana sytuacja nie spełnia czyichś standardów lub wizji. Ten sam mechanizm może działać w przypadku wykładu/prezentacji konferencyjnej, która jest nudna, związku, który nie wzbudza stałego pobudzenia, rytuału religijnego, w którym brakuje elementu metafizycznego lub życia, które wydaje się nudne w porównaniu do tego prezentowanego w filmach i mediach masowych. W tym sensie można powiedzieć, iż nuda jest wynikiem niespełnionych oczekiwań co do sensu sytuacji lub czynności;

(4) Nuda napędzana oczekiwaniami jest cechą cywilizacyjną – Dane antropologiczne wskazują, że łowcy-zbieracze nie znają pojęcia nudy. Nuda jest zazwyczaj czymś przekazanym im przez cywilizację, która zmusiła ich do zmiany stylu życia. Najbardziej podstawową przyczyną ich odporności na nudę zdaje się być fakt, że nigdy nie dążą do posiadania więcej, zadowolając się tym, co mają. Brakuje im „cywilizowanej” koncepcji aspiracji do poprawy swojego życia (szczególnie w sposób ilościowy). „Nienaturalne” uzależnienie od ciągłych oczekiwań ma nudę jako jeden ze swoich skutków, ponieważ niespełnienie oczekiwań jest częstsze niż ich pełne zaspokojenie;

(5) Oczekiwania (w formie pragnień/marzeń/aspiracji) sprawiają, że rzeczywistość jest nudna – Społeczeństwo konsumpcyjne reaguje nudą na każde spowolnienie w spełnianiu kolejnych oczekiwań. Zawsze jest więcej do osiągnięcia, więcej do zdobycia, więcej do odkrycia, więcej do pożądania. W tym sensie nasze społeczeństwo reprezentuje kulturę faustowską i stanowi prawdziwe społeczeństwo nudy, w którym nieograniczone oczekiwania są jego podstawowym elementem. Nieszczęście jest zatem podstawowym skutkiem takiego społeczeństwa, ponieważ nigdy nie możemy być zadowoleni z tego, co mamy, i – podobnie jak Faust Goethego – nigdy nie jesteśmy skłonni powiedzieć „Verweile doch! Du bist so schön!” [trwaj chwilo, jesteś taka piękna] – ale ciągle oczekujemy (nieokreślonego) więcej lub po prostu czegoś innego. Jedną z wielu nazw takiego niezadowolenia jest nuda;

(6) Nuda napędzana oczekiwaniami jest funkcją porównań społecznych – Aby doświadczyć nudy, trzeba być świadomym pewnych kluczowych ograniczeń swojego statusu społecznego i pielęgnować pewne niespełnione oczekiwania dotyczące życia, które można osiągnąć, jeśli się od nich uwolni. W tym celu trzeba myśleć o swojej pozycji społecznej jako o czymś potencjalnie zmiennym, a nie jako o nieodwracalnym losie, i trzeba mieć przekonanie, iż zasługuje się na poprawę swojego życia i osiągnięcie stylu życia i poziomu konsumpcji co

najmniej równego temu, który można zaobserwować wśród sąsiadów lub osób z mediów masowych, kultury popularnej i społeczeństw, które mają wystarczająco dużo szczęścia, aby mieć więcej możliwości realizacji swoich pragnień;

(7) Oczekiwania mogą prowadzić do nudy wyprzedzającej – Uczucie nudy można przewidzieć na podstawie czyjegoś oczekiwania, że przyszła aktywność będzie nudna lub że trwająca aktywność stanie się nudna. Nuda może być reakcją na poprzednie wymiany między aktorami społecznymi i może być ustanowiona jako rama interpretacji konkretnych sytuacji społecznych. Na podstawie moich badań wśród studentów (pozycja 4.10 w Wykazie), wydaje się, że można się nudzić, po prostu dlatego, że spodziewamy się, że będzie nudno, np. samo przewidywanie czy spodziewanie się nudy nasila jej występowanie na wykładach – studenci, którzy przewidywali, że wykład będzie nudny, później czuli się nim bardziej znudzeni niż ci, którzy tego nie przewidywali.

Jako koda książki służy krótka dyskusja na temat środków zaradczych na nudę i propozycja ich klasyfikacji.

4.2. Obszary badań w socjologii nauki i edukacji wyższej oraz socjologii kultury

Socjologia nauki i edukacji wyższej

Pierwszym obszarem badawczym, z którym jestem związany od 2012 roku, kiedy rozpocząłem pisanie mojej pracy magisterskiej o doświadczeniu nudy wśród studentów w trakcie zajęć uniwersyteckich, jest obszar socjologii nauki i szkolnictwa wyższego (zaliczam do tej kategorii publikacje 1.2., 2.1., 4.7., oraz 4.10. w Wykazie). Moje badania z lat 2012-2013 okazują się rzadkim przykładem jakościowego badania nudy studenckiej, jej przyczyn, objawów, percepcji wśród studentów i metod radzenia sobie z nią (w badaniach edukacyjnych dominują podejścia ilościowe lub mieszane z dominującym komponentem ilościowym). Na podstawie tych badań opublikowałem dotychczas jeden artykuł (pozycja 4.10. w Wykazie), który szczegółowo analizuje strategie radzenia sobie z nudą stosowane przez studentów podczas zajęć. Wyniki tego badania (1) wskazują na tendencję studentów do intensyfikacji stosowania strategii radzenia sobie z nudą w kolejnych latach studiów i stopniowego przechodzenia od technik radzenia sobie z nudą nastawionych na działanie do technik nastawionych na unikanie, (2) sugerują rosnącą tendencję do odczuwania nudy przez studentów wraz z kolejnymi latami studiów, co może być interpretowane jako wypalenie edukacyjne; (3) wprowadzają koncepcję nudy wyprzedzającej (omówioną w części 4.1. Autoreferatu) oraz (4) poruszają kwestię związku między morfologią społeczną (roz rozmieszczeniem przestrzennym studentów w klasie) a stosowaniem przez studentów strategii radzenia sobie z nudą.

Następna pozycja w omawianym obszarze to książka *Boredom and Academic Work* (pozycja 1.2. w Wykazie, por. również pozycję 4.14 w Wykazie). W omawianej monografii dokonałem opisu i analizy pracy akademickiej w kontekście czynników związanych z pracą przyczyniających się do nudy pracowników naukowych oraz technik zapobiegawczych/radzenia sobie z nią, które stosują. Pierwszy rozdział empiryczny koncentrował się na czynnikach systemowych, które mogą potencjalnie prowadzić do nudy. Kolejny rozdział zawierał natomiast szczegółowy opis i analizę różnych działań akademickich (konferencje naukowe, spotkania pracowników, dydaktyka i praca związana z badaniami) pod kątem nudy i stanowił przynajmniej częściową ilustrację kwestii systemowych omawianych w rozdziale poprzednim. Monografia ta pokazała, że pracownicy naukowci zatrudnieni na uczelni doświadczają czasami nudy sytuacyjnej związanej z pracą, a także, że (polski) system akademicki i warunki pracy mogą przyczyniać się do tworzenia sprzyjającego środowiska dla okresowych wystąpień chronicznej odmiany nudy. Jeśli „inwencja” i „kreatywność” są często postrzegane jako słowa kluczowe opisujące pracę naukową, empiryczna część tej pracy dodała uzupełniającą i, w pewnym stopniu, przeciwstawną perspektywę do obrazu środowiska uniwersyteckiego. Nuda została wykazana jako konstrukt społeczny, stan emocjonalny pojawiający się w relacji między jednostką a instytucjonalnymi/organizacyjnymi/społecznymi okolicznościami miejsca pracy. Stanowi ona rodzaj reakcji na te sytuacje, w których brakuje prawdziwej komunikacji, wymiany i interakcji, w których znaczenie jest zastępowane przez samą funkcjonalność, a postawa zainteresowania przez wycofanie. Nuda jest nieuniknionym faktem obecnej zracjonalizowanej, zbiurokratyzowanej, zsekularyzowanej i skomercjalizowanej pracy akademickiej, która stanowi nic innego, jak rodzaj pracy opartej na wiedzy. Akceptacja potencjalnej nudy, zdolność do adaptacji i kontynuacji pracy oraz przetrwania nudnych sytuacji jest niezbędna w pracy badacza i nauczyciela akademickiego, a młodzi akademicy powinni być socjalizowani do pracy nie tylko poprzez dyskurs pasji, ale także poprzez dyskurs podkreślający mozolną pracę rzemieślniczą, czasami naznaczoną nudą.

Badanie pokazało, że najczęściej respondenci odczuwają czy deklarują nudę podczas konferencji naukowych i spotkań wydziałowych, rzadziej podczas nauczania i badań. Głównymi czynnikami przyczyniającymi się do tego uczucia są ilościowe i/lub jakościowe niedociążenie, tj. zbyt mało zajęć pod względem liczby zadań (np. na zajęciach z niezaangażowanymi studentami, podczas nudnych prezentacji konferencyjnych lub podczas oczekiwania na wyniki niektórych procedur badawczych) lub konieczność wykonywania czynności o stosunkowo niskim poziomie trudności, które nie wykorzystują w pełni ich kompetencji (np. z powodu bycia poza swoją dziedziną specjalizacji, jak w przypadku

niektórych obowiązków administracyjnych, które sprawiają, że czują się mniej badaczami lub nauczycielami, a bardziej „urzędnikami akademickimi”). Przeciążenie obowiązkami: konieczność wykonywania nadmiernej liczby zadań może być kolejnym czynnikiem wywołującym nudę. W takiej sytuacji zadania tracą swoje osobiste znaczenie, które przekształca się w zwykłą funkcjonalność – jak w przypadku oportunistów i „taśmowości” konferencji naukowych (nadmiar konferencji i ich przeciążenie, które utrudnia pełnienie ich właściwych funkcji, takich jak wymiana wiedzy i nawiązywanie kontaktów). Innym systemowym czynnikiem przyczyniającym się do nudy może być brak przynależności spowodowany niepewnym zatrudnieniem, nieinkluzywnym systemem rekrutacji, hierarchicznym porządkiem uniwersytetu (brak sprawczości) i brakiem bliższego związku z przestrzeniami uniwersyteckimi i współpracownikami (uniwersytet jako nie-miejsce). Zaburzenie tożsamości, tj. znajdowanie się w sytuacji zmiany pozycji i/lub niejasnego statusu, a także wykonywanie zadań odległych od głównej tożsamości zawodowej, może być postrzegane jako kolejna potencjalna przyczyna nudy. W związku z tym nuda może pojawić się, gdy ktoś utknie pomiędzy pozycjami/statusami i/lub gdy wykonywane obowiązki są luźno powiązane z jego podstawową tożsamością (dla większości naukowców jest to tożsamość badacza).

Nuda jest także funkcją pozycji w porządku hierarchicznym, ponieważ osoby o wyższym statusie zazwyczaj mają więcej środków ochrony przed tym uczuciem niż osoby zajmujące niższe pozycje. Większość czynników ryzyka nudy częściej występuje u młodszych pracowników naukowych, ponieważ to im deleguje się „brudną” robotę, mają oni zazwyczaj mniejszą swobodę i kontrolę nad swoją pracą, są mniej przyzwyczajeni do warunków pracy i czują się mniej związani z instytucją, ponieważ są zatrudniani na podstawie krótkoterminowych umów (np. jako wykonawcy w grantach). O perspektywie doktorantów w roli początkujących nauczycieli akademickich, na własnym przykładzie, pisałem również w rozdziale pt. *From Passionate Engagement to Chronic Boredom in Polish Academia* (pozycja 2.1. w Wykazie). Opisałem tam sytuację wielu nauczycieli akademickich rozpoczynających karierę zawodową (*Early Career Teachers*) w szkolnictwie wyższym, którzy doświadczają mieszanych uczuć entuzjazmu, motywacji i lęku. Początkowy entuzjazm maleje, by zostać zastąpionym przez frustrację, zmęczenie i/lub znużenie nauczaniem. Kontekst instytucjonalny zazwyczaj odgrywa znaczącą rolę w tej zmianie nastawienia. W rozdziale przeanalizowałem czynniki systemowe, które przyczyniły się do zmiany mojego nastawienia do nauczania w ciągu pierwszych lat mojej pracy w roli nauczyciela akademickiego. Najważniejszymi z nich były (1) prekaryjne warunki pracy, niepewność zatrudnienia i brak poczucia przynależności do

instytucji; (2) ograniczone perspektywy kariery dla nauczycieli akademickich i przeciążenie pracą dydaktyczną; (3) niedocenywanie nauczania i poczucie kosztu alternatywnego spowodowanego socjalizacją w kierunku tożsamości naukowca; oraz (4) wysoce zhierarchizowany polski system akademicki prowadzący do ograniczonego poczucia sprawczości wśród nauczycieli akademickich na początku kariery.

Motywy biurokratyzacji i braku poczucia sensu z tym związanego (wspomniany krótko wyżej przy omawianiu pozycji 1.2.) był również przedmiotem badań przeprowadzonych wraz z prof. Izabelą Wagner oraz wspólnej publikacji (pozycja 4.7. w Wykazie). Badanie dotyczyło ewaluacji dużego międzynarodowego grantu dla badaczy z nauk ścisłych, którego obsługa administracyjna wiązała się z dużymi narzutami działań biurokratycznych, które odciągały naukowców od właściwych celów projektu. Artykuł dotyczył poczucia bezsensowności wśród naukowców związanym z biurokratyzacją i stawiał kilka istotnych tez: (1) poczucie bezsensu jest bardziej prawdopodobne w tych działaniach, które są dalsze od podstawowej tożsamości jednostki, a więc potrzeba więcej pracy nad tożsamością, aby te działania były znaczące; (2) procesy racjonalizacji narzucane przez zewnętrzne agendy, w szczególności przejście od racjonalności rzeczowej do formalnej, mnożą deficyty znaczeniowe w środowisku akademickim. Bezsensowność jest zatem powodowana przez siły zewnętrzne kolonizujące życie akademickie i stanowi przykład „irracjonalności racjonalności”; (3) jest to wynik lub efekt uboczny zderzenia dwóch niekompatybilnych logik praktyki: biurokratycznej i naukowej. Spotkania dwóch grup kierujących się sprzecznymi logikami praktyki (*logic of practice*) i różnymi rodzajami racjonalności, używających wzajemnie niezrozumiałych języków, często naznaczone są niepowodzeniami komunikacyjnymi. Niezgodne zwyczaje i systemy wierzeń tych dwóch „plemion” powodują wiele nieporozumień, napięć i negatywnych uczuć. Znaczenie jest przypisywane różnym elementom i oceniane według różnych zestawów standardów. To, co jest znaczące w ramach jednej logiki, stanowi anomalię w ramach drugiej i odwrotnie. Z tych powodów zderzenie takich sprzecznych logik powoduje frustrację i poczucie bezsensowności.

Ponadto innym źródłem konfliktu jest relacja władzy między tymi dwiema grupami. Administracja ma władzę nad naukowcami w ramach systemu grantów badawczych – administrując i decydując o ogólnej ocenie projektu. W ramach logiki biurokracji naukowcy są źródłem niepewności, które utrudniają płynne przejścia między danymi środkami a pożądanymi celami: korzystanie z zaplanowanego budżetu w celu osiągnięcia zaplanowanych celów. Podczas, gdy administracja jest zainteresowana wykazaniem efektywnego wydawania pieniędzy poprzez liczenie mierzalnych wyników, naukowcy są zorientowani na źródła

znaczenia w swojej społeczności. Podczas, gdy administracja koncentruje się na ilości raportów, publikacji i działań, naukowcy mogą chcieć nadać priorytet jakości i znaczeniu działań, a nie ich liczbie. Podczas, gdy administracja preferuje stałe harmonogramy i ich skrupulatną realizację bez odchyień, naukowcy są kierowani postępem badawczym i odwołują się do tropów, które podkreślają kreatywność i intuicję. Podczas, gdy administracja kładzie nacisk na przygotowywanie dokumentów informujących o każdej wykonywanej czynności („totalna administracja”), naukowcy chcą korzystać ze swojej wolności i akceptują jedynie kontrolę koleżeńską w formie recenzji koleżeńskich i dyskusji. Ze względu na zmiany w organizacji finansowej badań, obciążenia biurokratyczne znacznie wzrastają. W rezultacie czas poświęcany na to, co jest postrzegane jako podstawowe działania naukowe, znacznie się zmniejsza. Wpływa to na postrzeganie siebie przez badaczy i ich tożsamość zawodową – coraz częściej czują się biurokratami. Zmiany te skutkują zaburzeniami tożsamości i rosnącym poczuciem bezsensu i frustracji. Mniej bezpośrednimi konsekwencjami przeciążenia biurokacją może być odchodzenie z nauki (*drop out*).

Socjologia kultury

Kolejnym obszarem badawczym, z którym jestem związany w mniejszym, ale nadal znaczącym stopniu, jest obszar ogólnie pojętej socjologii kultury (do tej kategorii zaliczam pozycje 4.1., 4.12. i 4.16 w Wykazie).

W pierwszej kolejności przedmiotem mojej refleksji były różnice pomiędzy nudą a innymi stanami, z którymi jest ona niekiedy łączona (lub mylona). W tym nurcie nuda analizowałem w kontekście długiej tradycji kultury zachodniej jako jeden z jej historycznych przejawów. W artykule *Nuda a lenistwo, gnuśność i acedia* (pozycja 4.12. w Wykazie) stwierdziłem, iż nuda charakteryzowana przez brak koncentracji uwagi, brak zaangażowania, brak poczucia sensu, poczucie dłużenia się czasu oraz chęć zmiany jest przyczyną lenistwa/gnuśności i pojęciem fenomenologicznie zbliżonym do acedii. Jak chciałem pokazać, wszystkie tytułowe pojęcia są ze sobą powiązane, ale nie tożsame. Nuda sytuacyjna ma wspólne cechy z lenistwem, nuda egzystencjalna z gnuśnością, acedia zaś łączy w sobie elementy wszystkich poprzednich, zawierając w sobie ponadto silny komponent melancholijnego smutku, które zupełnie brak w nudzie. Natomiast w artykule *Nuda a wstręt. Przesyt, ennui i wstręt do życia* (pozycja 4.16. w Wykazie) zebrałem i usystematyzowałem argumenty na rzecz związków nudy i wstrętu, dochodząc do wniosku, iż wstręt i nuda są ze sobą ściśle związane: (1) nuda jest postrzegana jako kulturowy odpowiednik wstrętu, końcowy etap ewolucji tej emocji; (2) może być ona także katalizatorem odczucia wstrętu, powodować, że mamy czegoś

dosyć w takim stopniu, że naszą reakcją jest odczucie odrazy – chociaż raczej w sensie psychicznym, a nie fizycznym. Nudę i wstręt zatem łączyłoby pojęcie nadmiaru czy przesytu; (3) w XIX wieku nieokreślony, uogólniony wstręt stał się integralną częścią pojęcia ennui, nudy zabarwionej melancholią, którą można łączyć ze współczesnym pojęciem nudy egzystencjalnej; ponadto (4) ponadto wstręt, podobnie jak nudę, można podzielić na sytuacyjny i egzystencjalny. Pierwszy związany byłby z konkretną sytuacją, zadaniem, obiektem, miałby charakter krótkotrwały. Drugi wiązałby się z głębszym odczuciem odrazy do świata, samego siebie bądź do egzystencji jako takiej. W tym pierwszym wypadku to raczej nuda byłaby pewną kulturową odmianą wstrętu, w drugim wstręt byłby niezbywalnym elementem tzw. nudy egzystencjalnej, reakcją na poczucie absurdalności i bezcelowości ludzkiego życia (tak np. rozumiano nudę w filozoficznym egzystencjalizmie).

Kolejna praca w nurcie analizy kulturowej dotyczyła zjawiska nudy w powieści Julien Gracq *Brzezi Syrtów* (pozycja 4.1. w Wykazie). Książka opisuje Orsennę, oligarchiczne miasto-państwo luźno oparte na weneckiej republice i imperium, które znajduje się w stanie udawanej wojny z Farghestanem, tajemniczym krajem po drugiej stronie zamkniętego morza Syrty. Opowieść, której narratorem jest młody arystokrata przydzielony do służby obywatelskiej na obrzeżach imperium, przedstawia zbiorowy nastrój niespokojnego oczekiwania i znudzenia obywateli Orsenny „czekających na barbarzyńców”. Artykuł analizuje powieść Gracq jako literacką ilustrację teorii upadku cywilizacji (przede wszystkim teorii Oswalda Spenglera) – przedstawia dekadentkie społeczeństwo ze znudzoną i nihilistyczną elitą w stanie wewnętrznego rozkładu, cierpiącą na swego rodzaju społeczną nudę egzystencjalną, stan/nastój egzystencjalny społeczeństwa wpływający na percepcję, decyzje i działania jego członków. Nastrój nudy może być nastrojem społecznym niektórych okresów historycznych – na przykład fin de siècle'u i lat poprzedzających wybuch I wojny światowej, które przypomina powieść Gracq. Nuda jako nastrój zbiorowy odgrywa ważną rolę w teorii Wolfa Lepeniesa (*Melancholy and Society*), gdzie jest uważana za wynik refleksji nad istotnymi ograniczeniami systemowymi związanymi z pozycją społeczną. Członkowie danej grupy doświadczają zahamowania działania, co wywołuje poczucie bezsilności związane z brakiem wolności i kontroli, a tym samym brakiem sprawczości. Lepenies opisywał ten nastrój wśród francuskiej arystokracji w XVII wieku i niemieckiej szlachty w XIX wieku. Kiedy więcej niż jedna osoba, zarówno niezależnie, jak i pod wpływem innych, postrzega swoje społeczeństwo, państwo, reżim/ustrój, imperium jako bezsensowne, absurdalne i niewarte utrzymania, możemy stwierdzić, że mamy do czynienia ze stanem społecznej egzystencjalnej nudy. W artykule stawiam hipotezę, że upadek imperiów można częściowo przypisać temu, że są one nudne

zarówno dla swoich obywateli, jak i poddanych. Poczucie bezsensu i niekończące się znużenie wydają się przyczyniać do postawy beztroski w obu tych grupach, skutkując brakiem lojalności i niskim morale. Obywatele Orsenny zdają się cierpieć na społeczną nudę egzystencjalną a podobną przypadłość można zaobserwować np. w późnym Imperium Brytyjskim (co dobitnie pokazuje badanie Jeffreya Auerbacha, *Imperial Boredom: Monotony and the British Empire*).

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Moja kariera naukowa realizowana była na trzech uczelniach. Na każdej z nich wykazywałem się 'istotną aktywnością naukową':

(1) **Uniwersytet Warszawski** – w trakcie studiów doktoranckich nie tylko aktywnie pisałem rozprawę doktorską, ale również zdobyłem Grant NCN Preludium (2017) oraz publikowałem artykuły w polskich czasopismach (*Maska*, *Stan Rzeczy*, *Teologia i Człowiek*, *Edukacja*) oraz rozdziały w książkach redagowanych, byłem również redaktorem naukowym dwóch numerów tematycznych o nudzie (*Maska*, *Stan Rzeczy*).

(2) **Collegium Civitas** – w trakcie mojego pierwszego zatrudnienia w uczelni wyższej pozostałem aktywny naukowo, zdobyłem Grant NCN Opus (2023), publikowałem artykuły w angielskojęzycznych (*Social Studies of Science*, *Journal of Contemporary Ethnography*, *Culture Unbound*, *Sociological Spectrum*, *Journal of Further and Higher Education*) i polskich (*Zoon Politikon*, *Qualitative Sociology Review*) czasopismach, opublikowałem książkę *Boredom and Academic Work* (Routledge, 2021), założyłem czasopismo *Journal of Boredom Studies* oraz byłem aktywnym recenzentem artykułów naukowych, jak również sekretarzem a potem zastępcą redaktora naczelnego czasopisma *Zoon Politikon*.

(3) **Uniwersytet Gdański** – pracę naukową kontynuuję jako adiunkt w Instytucie Socjologii UG, opublikowałem książkę *The Sociology of Boredom* (Wiley-Blackwell, 2025) oraz realizuję Grant NCN Opus uzyskany jeszcze w trakcie pracy w Collegium Civitas.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Dydaktyka: Pierwsze doświadczenia dydaktyczne zdobywałem jako doktorant w Instytucie Socjologii UW prowadząc wraz z moją promotorką, prof. Izabelą Wagner kursy fakultatywne w j. angielskim: *Sociology of Creative Occupations* oraz *Tradition of Chicago and Social Problems*. Prowadziłem również autorskie kursy „*Time without qualities*”:

Boredom & Society and Culture oraz "Czas bez właściwości". *Uniwersytet wobec nudy*. W trakcie mojej pracy na Collegium Civitas prowadziłem szereg przedmiotów obowiązkowych dla studentów socjologii (studia polsko- i angielskojęzyczne): *Teorie socjologiczne (Sociological theories)*, *Analiza i interpretacja danych jakościowych (Qualitative Data Analysis and Interpretation)*, *Warsztat socjologa: sztuka pisania, dyskusji i wystąpień (Academic Writing and Public Presentations)*, oraz *Sociology and Societies of Postmodernity*. Dodatkowo prowadziłem seminaria dyplomowe licencjackie dla studentów polskojęzycznych (40 obronionych prac) i angielskojęzycznych (19 obronionych prac). Budowałem również korpus autorskich kursów fakultatywnych prowadząc przedmioty: *Artists and Their Careers: Sociology of Artistic Professions* oraz *Social anthropology: Voodoo, shamanism, cannibalism, and vampires* (obecnie realizowany na Uniwersytecie Gdańskim pod zmienionym tytułem *The anthropology of religion and supranatural creatures: Voodoo, shamanism, and vampires*. W ramach pracy na Uniwersytecie Gdańskim dodatkowo poszerzyłem zakres zajęć obowiązkowych dla studentów socjologii o kursy: *Zmiana społeczna i socjologia ruchów społecznych*, *Metodologia badań jakościowych*, *Badania rynku i opinii publicznej* oraz *Badania z wykorzystaniem Internetu*.

Organizacja: Głównym polem mojej działalności organizacyjnej jest organizacja konferencji naukowych. Brałem udział w organizacji 13 wydarzeń (w tym 7 o zasięgu międzynarodowym), z których 8 zorganizowałem samodzielnie. Jestem pomysłodawcą Ogólnopolskiej Konferencji Nudologicznej (5 edycji: 2014, 2015, 2016, 2017, 2023) oraz International Interdisciplinary Boredom Conference (6 edycji: 2015, 2016, 2017, 2021, 2023, 2025). Wszystkie ogólnopolskie konferencje oraz pierwsze trzy edycje międzynarodowych konferencji zorganizowałem samodzielnie. Od 2021 Boredom Conference organizuję wraz z dr Josefą Ros Velasco z Hiszpanii w formule online. Brałem również udział w organizacji międzynarodowej konferencji Summer of Science Studies: Problems and Perspectives in Social Studies of Higher Education (UW, 2017) wraz z Martą Wróbleką (University of Warwick) a także byłem członkiem komitetu organizacyjnego I Kongresu Doktorantów Instytutu Socjologii UW (2014). Dodatkowo wraz z dr Josefą Ros Velasco założyliśmy International Society of Boredom Studies (2021), którego jestem sekretarzem oraz czasopismo Journal of Boredom Studies (2023), którego jestem redaktorem naczelnym. W latach 2015-2019 byłem również koordynatorem Festiwalu Nauki w Instytucie Socjologii UW (edycja XIX, XX, XXI, XXII, XXIII).

Popularyzacja: Moja działalność popularyzatorska realizowała się w kilku formach:

(1) udział w audycjach radiowych – 12 razy (TOK FM; RFM24; Polskie Radio Program 2; Radio Dla Ciebie [RDC]; Trójka Polskie Radio; Radio Polska Live);

(2) udział w podcastach – 5 razy – dla Pismo. Magazyn Opinii; International Society of Boredom Studies [Boredom Matters 1]; Answer in Progress [What mindless scrolling does to you? YouTube]; Civitas on Air; Rozmowy równoległe [YouTube];

(3) wykłady popularnonaukowe w ramach Festiwalu Nauki w Warszawie – 5 wystąpień – w edycji XVII (*Nuda. Definicje, historia, przykłady*), XVIII (*NUDA jako doświadczenie bez właściwości*), XIX (*Między amatorstwem a profesjonalizmem. Taniec towarzyski od kuchni oraz Graffiti i Street Art – między wandalizmem a sztuką*), XX (*Nuda – film dokumentalny*). Dodatkowo wygłosiłem wykład na wydarzeniu Odkryj UW w 2016 roku pt. „Nuda. Definicje, historia, przykłady”;

(4) teksty popularnonaukowe – 2 teksty – (a) tekst „Nuda jaka jest każdy widzi?” opublikowany w Polska Times (19.03.2021); oraz (b) tekst „Smok – ślepy zaulek ewolucji? (Racjonalista, 2012);

(5) wystąpienie telewizyjne – 1 wystąpienie – byłem gościem programu Sonda 2, odc. 65 (TVP 1, 2017), dostęp: <https://vod.tvp.pl/video/sonda-2,odc-65-nuda,34318417>;

(6) prowadzenie strony internetowej i bloga – w celach popularyzacyjnych założyłem również własną stronę internetową, na której oprócz informacji na swój temat, własnych publikacji, konferencji itp. zamieszczam artykuły popularnonaukowe oraz fragmenty/streszczenia moich artykułów naukowych. Można je znaleźć pod adresem: <https://mariuszfinkielsztein.com/blog/>.

Dodatkowe informacje na temat działalności popularyzatorskiej można znaleźć na mojej stronie internetowej pod adresem: <https://mariuszfinkielsztein.com/media/>.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

2023 – Stypendium Ministra Edukacji i Nauki dla wybitnych młodych naukowców – 18. edycja.

2021, 2023 – Nagroda rektora Collegium Civitas za osiągnięcia naukowe.

2014, 2017 – Stypendium dla najlepszych doktorantów (Uniwersytet Warszawski)

.....
(podpis wnioskodawcy)